

9

СУДОВА ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА

DOI: 10.33994/kndise.2024.69.60

УДК 343.95+159.98

Едуард Станіславович Литвиненко

Кандидат психологічних наук, головний судовий експерт лабораторії психологічних досліджень Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України

ORCID: 0009-0001-1375-8369, e-mail: ukropos@i.ua

Анна Петрівна Стромило

Кандидатка педагогічних наук, судова експертка Черкаського відділення Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України

ORCID: 0009-0003-2477-9370, e-mail: annastromilo22@ukr.net

Визначення ознак використання маніпулятивних технологій у мовленнєвій діяльності підекспертних осіб у судових психолого-лінгвістичних експертизах у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти основ національної безпеки

У статті автори розглядають проблематику визначення ознак використання маніпулятивних технологій у мовленнєвій діяльності підекспертних осіб, проти яких відкрито кримінальне провадження у звинуваченні в злочинах проти основ національної безпеки та щодо пропаганди війни в умовах російської агресії проти держави Україна.

Ключові слова: *судова психолого-лінгвістична експертиза; інформаційна безпека; маніпуляція; маніпулятивні технології; інформаційна діяльність; пропаганда; глорифікація агресора.*

Постановка проблеми. В умовах невиправданої агресії РФ проти України військово-політичним керівництвом та збройними силами держави-агресора використовуються різні за сферою застосування, видами застосування та формою реалізації технології інформаційно-психологічного впливу противника на особовий склад Збройних сил та інших військових формувань України та населення держави з метою досягнення своїх військово-політичних цілей.

Як складові інформаційно-психологічних операцій противника використовуються маніпулятивні технології впливу на свідомість цивільних громадян та військовослужбовців Сил Оборони України з метою формування необхідного типу поведінки, ідей (ідеологем), вигідних ворогу.

Виявлення ознак застосування маніпулятивних технологій є одним із завдань судової психологічної та комплексної судової психолого-лінгвістичної експертизи у провадженнях щодо злочинів проти основ національної безпеки та щодо пропаганди війни в умовах російсько-української війни. Реалізація висновків судових експертиз з цієї проблематики у кримінальних провадженнях проти представників держави-агресора дозволить притягнути до кримінальної відповідальності представників РФ, проросійських політиків та осіб, що здійснювали колабораційну діяльність, досягти переваги над ворогом в інформаційній сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На зламі XX—XXI століття питання інформаційної війни, ведення інформаційно-психологічних операцій, маніпулювання суспільною свідомістю набуло більшої актуальності у зв'язку зі зміною підходів до ведення повномасштабних та локальних війн, збройних конфліктів, економічного протиборства та протиборства політичних систем, вдосконалення політичних та психологічних технологій передвиборчої боротьби та зміною суспільного ладу у країнах. Яскравим прикладом інформаційного протиборства стали суспільно-політичні зміни на пострадянському просторі, розпад Югославії, Чехословаччини, об'єднання Німеччини, війна проти тероризму (2001—2021), війна в Іраку (2003—2011), війна в Афганістані (2001—2021), російсько-грузинська війна (2008), інтервенція росії в Сирію (із 2015 р.), анексія Криму (2014), війна на Сході України (2014—2022), російське повномасштабне вторгнення в Україну (із 2022 р.).

Фахівці з інформаційно-психологічних операцій (інформаційної боротьби, інформаційного протиборства) та політичної пропаганди США (E. R. Pratkanis, E. Aronson, Ph. Houston, M. Floyd, S. Carnicero, D. Tennant), України (В. Варюхін, Я. Жарков, М. Онищук, Г. Почепцов) у своїх працях ґрунтовно дослідили роль і місце інформаційної зброї у сучасних війнах та воєнних конфліктах, значення інформаційної переваги у стримуванні чи нейтралізації традиційних воєнних загроз та досягненні перемоги.

Яскравим прикладом інформаційної війни стала війна між росією та Україною, в якій використовується політична та соціологічна

пропаганда, комплекс заходів, постійно здійснюваних урядовими та неурядовими організаціями росії та України в інформаційному просторі України, росії, інших країн та міжнародних організацій, спрямованих на отримання стратегічно-політичних переваг шляхом деморалізації або введення в оману противника та протидії заходам іншої сторони у глобальному просторостоянні росії і України, а також протистоянні росії та «Західного світу».

При цьому об'єктами інформаційного протистояння є не тільки комп'ютерні системи та системи зв'язку, а й засоби масової інформації та психіка людини.

Мета дослідження. Узагальнення теоретичних, методичних та практичних аспектів, що стосуються проведення експертиз, пов'язаних з визначенням наявності ознак використання маніпулятивних технологій у мовленнєвій діяльності підекспертних осіб.

Викладення основного матеріалу. Зовнішньополітична програма військово-політичного керівництва рф (так звана «Доктрина валерія герасимова» (начальника генерального штабу зс рф), положення якої застосовувалися під час російської агресії у Криму, на Сході України у 2014—2022 рр. та з початком повномасштабної агресії, серед іншого передбачали формування в Україні політичної опозиції («п'ятої колони») з прокремлівською ідеологією; інформаційно-пропагандистські дії опозиційних сил; завоювання симпатій місцевого населення, діяльність проросійських лідерів суспільної думки; завчасно проплачених учасників масових протестних рухів; руху супротиву (ополченців); використання засобів маніпулювання суспільною думкою; тотальне дезінформування або представлення інформації в вигідному для себе ракурсі; створення та організацію колабораційного руху, використання інших інформаційних методів дестабілізації противника [1].

Основною зброєю гібридної війни є інформація, використання якої підпорядковано єдиній меті — маніпулювання свідомістю протилежної сторони за допомогою відповідних маніпулятивних технологій.

Використання маніпулятивних технологій планується і здійснюється за наступними напрямками:

- просування в свідомість цільової аудиторії (населення та представників збройних формувань України) публічних закликів до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України, а також розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій;
- розпалювання в Україні національної та релігійної ворожнечі;
- реалізація публічних закликів до агресивної війни проти України або до розв'язування воєнного конфлікту, а також розповсюдження таких матеріалів;

- інформаційна діяльність (зокрема у співпраці з державою-агресоркою та її окупаційною адміністрацією), публічні заклики з метою підтримки рішень (дій) держави-агресорки, збройних формувань, окупаційної адміністрації держави-агресорки, співпраці з ними;
- виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії російської федерації проти України, глорифікація (славлення) її учасників, або виготовлення, поширення відповідних матеріалів;
- надання військово-політичному керівництву рф або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України шляхом проведення інформаційно-пропагандистських акцій на шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України [4, 5].

В чому ж полягає відмінність між маніпуляцією та використанням маніпулятивних технологій?

За визначенням, маніпуляція — психологічний прийом, спосіб виконання або здійснення чого-небудь, що впливає на поведінку індивіда (ключової особи) чи групи осіб у соціальній групі (суспільстві).

Маніпулятивні технології — це комплекс психологічних, психолого-лінгвістичних методів та інструментів цілеспрямованого впливу певного типу на масову свідомість і підсвідомість для досягнення бажаного результату, вид спеціальних технологій, який враховує особливості і специфіку психологічних процесів, якостей, явищ, відносин, можливостей їх технологізації [6].

Тобто, на відміну від маніпуляції як психологічного прийому, маніпулятивні технології:

- є системою, яка має декілька об'єктів та зв'язки між ними;
- відрізняються різноманітністю цілей, форм та методів застосування;
- спрямовуються цілеспрямовано або окремо на різні (за соціальним статусом, віком, уподобаннями) соціальні групи та верстви населення;
- мають тривалий за часом спектр дії або застосування;
- мають циклічний характер застосування.

Використання маніпулятивних технологій в інформаційно-пропагандистських та дезінформаційних проектах, операціях і заходах спрямоване на всі верстви населення і всі регіони України, а також населення росії і країн Заходу — відповідно, з різними цільовими установками і головною метою:

- щодо України — ліквідація державності України;

- щодо рф — отримання підтримки населення для виправдання дій військово-політичного керівництва рф;
- для країн Заходу — дискредитація дій керівництва України та її Збройних сил [3, 8, 9].

Кваліфіковане, фахове використання маніпулятивних технологій дозволяє противнику відкрито або імпліцитно (приховано) здійснювати пропаганду, спрямовану на поширення фактів, аргументів, чуток та інших відомостей для впливу на суспільну думку на користь військово-політичного керівництва рф та їх структур, звертання до певної групи людей у формі відкритих або імпліцитних закликів, в яких у стислій формі висловлено провідну ідею, політичну вимогу, завдання або гасло розгорнути яку-небудь діяльність, певним чином поводити себе на користь протилежної сторони.

Маніпулятивні технології у загальній системі спеціальної пропаганди послідовно виконують наступні основні завдання («теорія шести Д»):

1. Дезінформація.
2. Дезорієнтація.
3. Дискредитація керівництва.
4. Делегітимізація керівництва.
5. Деморалізація суспільства.
6. Дезінтеграція країни [2].

Маніпулятивні технології використовуються у двох основних моделях контролю інформаційних потоків.

Перша, заснована на виключенні небажаних даних з інформаційного поля тієї чи іншої спільноти людей. Таку модель можна назвати «дефіцитарною».

Друга модель, що виникла нещодавно, передбачає замість дефіциту інформації її надмірну різноманітність і доступність, які можуть породити у обивателя оманливе враження, ніби він може контролювати те, що йому намагаються піднести. Таку модель можна назвати «моделлю пересичення», під якою мається на увазі надмірність позицій і точок зору засобів масової інформації.

Вплив маніпулятивних технологій спрямований на різні сфери особистості іншої людини (групи людей):

- 1) на когнітивну сферу — з метою змінити знання, уявлення іншої людини;
- 2) на емоційну сферу — з метою зміни емоційного стану людини;
- 3) на мотиваційну сферу — на зміну мотивів і, як наслідок, поведінки людини.

У сучасних умовах російської агресії проти України, відповідними фахівцями структур психологічної боротьби збройних сил РФ, агентами впливу, представниками «п'ятої колони», колаборантами використовуються наступні основні види інформаційно-психологічного впливу:

- переконання — з метою перетворення інформації, що повідомляється, на систему установок і принципів індивіда. В умовах дій напередження, оперативного доведення українськими медіа воєнно-політичної інформації, коли представники українських медіа та прес-офіцери Сил оборони спираються на неспростовні факти та фільмують їх, у багатьох випадках переконання є недостатньо ефективним засобом дій противника;
- навіювання — метод, в сучасних умовах застосовується досить часто і є одним із небезпечних інструментів маніпуляції поведінкою людини, оскільки діє на її свідомість і підсвідомість та пов'язаний з істотним зниженням її критичності до інформації, що надходить, відсутністю прагнення перевірити її достовірність. Метод є ефективним за умов довіри до джерела інформації;
- розповсюдження чуток, брехні та спеціально підібраної інформації, значущої для визначеного кола осіб;
- наслідування та зараження. Зазначені методи використовуються у процесі спілкування і взаємодії, як правило, у великій аудиторії або за великого скупчення людей з основною метою — вплив на особистість не через свідомість та інтелект, а через емоційну сферу, через передачу емоційного стану від однієї особи (групи осіб) до іншої на несвідомому рівні з метою наслідування формуючих мотивів, переконань та бажаної поведінки. Найефективніший у використанні в медіа, телешоу, інформаційних та пропагандистських програмах, які залучають до студії велику кількість фахівців (адресантів ідей, ідеологем) та значну аудиторію [7].

На сьогодні, експерти зіштовхуються з наступними основними і найбільш дієвими формами застосування маніпулятивних технологій [8, 12]:

- абсолютний фейк — «розіп'ятий хлопчик», «грузинські снайпери на Майдані»;
- маніпулятивний заголовок — (емоційне повідомлення про жахливий факт, суперперемогу), коли у тексті жодної сенсації немає. Ознаки: слова великими літерами, фрази: «Ви не повірите», «СЕНСАЦІЯ», «Читати всім!», «Шокуюча правда»;
- анонімність (деперсоналізація), як прийом зняття відповідальності: «народ Криму, населення Криму... вирішило стати частиною росії»;
- використання та поширення недостовірної, неправдивої і завідомо упередженої інформації (брехня, створення неправдивих подій, свідоме введення в оману): «укри продовжують...

практику загороджувальних загонів», «вони... полізуть і до Криму, як і на Донбас з війною, для того, щоб вбивати»;

- *висміювання ідеї: «...я не знаю жодної країни, окрім сьогоднішньої України, де бандерівців ставлять розряд національних героїв», «незалежні свідоміти стрибали на майдані за європейське печиво»;*
- *використання у якості експертів осіб, які симпатизують проросійській політичній силі, є прихильниками «російської» ідеї;*
- *відбілювання, виправдовування негативних дій (фактів, що дискредитують): «якщо росія... захищає свій суверенітет — вона повинна і буде це робити. Якщо вона цього робити не буде, то після перетворення України в «антиросію» наступний крок буде спрямований на те, щоб порушити цілісність самої росії»;*
- *втирання в довіру — технологія, при якій маніпулятор підлаштовується під цінності цільової аудиторії «Але ми ж розуміємо, що це робиться не заради українського народу...»;*
- *демонізація, а саме — присвоєння негативних рис окремих соціальній групі людей: «нацисти «Азову» сьогодні — скопище озброєних злочинців, фашистів и головорізів»;*
- *деструктивна критика: «Української незалежної держави сьогодні апріорі не існує»;*
- *дисонанс, формування хибної дилеми з формальною презентацією тільки двох виборів, найкращим з яких є тільки вибір, що пропонується «або — або»;*
- *єднання з аудиторією — технологія, при якій апеляція йде до спільності людей, до якої маніпулятор себе відносить: «Давно не секрет, план жорстоко спрямований антисхідно, проти нас, проти половини України...»;*
- *ідентифікація з цільовою аудиторією: «я, як і ви, бажаю миру на Україні»;*
- *залякування: «українські «визволителі» заявляють про концтабори, про репресії, про позбавлення усіх громадянських прав»;*
- *замовчування (блокування правдивої) та просування іншої інформації: «Українська сторона постійно заявляє про те, що «звільнена частина Донбасу» майже повністю «за Україну». Але, зрозуміло, що це чергова брехня»;*
- *заперечення: «російських військових на Донбасі немає»;*
- *зміщення: «А чому ніхто не обурювався, коли НАТО бомбардувало Югославію!?»;*
- *конструювання образу ворога: «український народ славен безмежним бажанням вбивати»;*

- маніпуляція як приховане спонукання: *«Львів'яни їдуть в Москву, тому що вони бажають заробити собі на хліб. И вони прекрасно знають, що їх там не кинуть, в москві. А поляки кинути можуть!»;*
- маніпуляція цифрами без посилання на першоджерело: *«сьогодні вже 86% українців бажають миру, з них три чверті — на любых умовах»;*
- моралізаторство: *«Де ви були вісім років, коли бомбили Донбас?»;*
- навіювання (свідоме, не аргументоване послідовне переконання з метою зміни стану, ставлення, намірів): *«Як можна було не дорожити такою великою перлиною, продати за якусь мову, амбіції?...Моя б воля — дав би все можливе, що завгодно кримчанам, хоч на фарсі розмовляйте...!»;*
- навішування ярликів: визначення українців як «свідомітів», «незалежних», а військовослужбовців Збройних сил України як «нациків», «націоналістів», «бандерівців», «бойовиків» тощо;
- негативізація як «очорнення» того, що необхідно маніпулятору та примітивізація теми, коли складна, багатогранна проблема зводиться до обговорення лише однією з її сторін: *«Ці бандери-УНА-УНСОвці просто це демони, ось хоча вбивали вони у лісах. Коли по лісах ходили, вбивали вони не москалів, вони вбивали таких же українських хлопців»;*
- підміна понять, коли найефективніше в маніпуляції свідомістю діють слова, які не мають певного конкретного змісту і які можна трактувати по-різному: *«Мною прийнято рішення про проведення спеціальної воєнної операції» [замість поняття «війна»], «денацифікація и демілітаризація України»;*
- переконання (метою є зміна судження, ставлення, наміру): *«Всі знають, що запевнення про те, що ці брехуни і вбивці хочуть принести на Донбас мир, обернуться цією самою формою солдата СС, тільки вже не в музеї, а на вулицях селищ та міст»;*
- посилання на авторитет (зокрема, анонімний): *«Глава політради партії «Опозиційна платформа — За життя» Віктор Медведчук, звільнив з полону більш ніж 900 громадян України»;*
- розповсюдження брехні та чуток: *«...вони продовжують цю практику, и практику загороджувальних загонів, и практику розстрілу цивільних осіб...»;*
- створення факту ігнорування проблеми: *«Терпіти все це було вже просто неможливо, необхідно було негайно припинити цей кошмар»;*
- створення спільних символів самоідентифікації та цінностей цільової групи, вживання ідентифікаційних формул: *«всі народи,*

слов'янські народи, сидять на одному — на Русі. На Русі! Нема ніякої «Україно-Русі!» Це брехня собача...»;

- формування прихильності: *«Дорогі мої дончани, співвітчизни-ки! Дякую вам за мужність, за терпіння».*

Для реалізації маніпулятивних технологій російськими, проросійськими або колабораційними суб'єктами інформаційно-психологічного впливу на сьогодні використовуються можливості телебачення (особливо авторські програми на кшталт «Вечер с владимиром соловьевым», «В центре событий», «60 минут», «Место встречи» із залученням так званих «незалежних експертів» та «політичних оглядачів»), сторінки інтернет-видань (журналів, газет), особисті сторінки у соціальних мережах (Facebook, «В контакте») та Youtube-каналі, сервіси обміну інформацією та голосовим зв'язком (WhatsApp, Viber, Telegram), які характеризуються можливістю швидкого доступу та обміном інформації з використанням фото та малюнків, як додаткових, невербальних форм маніпулятивних технологій [5, 11].

Для просування російських ідеологем, пропаганди війни, виправдовування російської агресивної політики в цілому та конкретно — агресії проти України створено низку пропагандистських документальних та художніх фільмів на кшталт «Август. Восьмого» (2008), «Военный корреспондент» (2014), «Война 08.08.08. Искусство предательства» (2008), «Донбасс. Окраина» (2019), «Крым. Путь на Родину» (2015), «Ополченочка» (2019), «русский характер» (2014), «Свидетель» (2023), «Солнцепек» (2021) уривки або цитати з яких також використовуються маніпуляторами суспільної думки в інтересах рф в соціальних мережах та ЗМІ [10, 11, 12].

Висновки. Визначення ознак використання маніпулятивних технологій у мовленнєвій діяльності підекспертних осіб, проти яких відкрито кримінальне провадження у звинуваченні в злочинах проти основ національної безпеки та пропаганди війни в умовах російської агресії проти держави Україна, є важливим та нелегким завданням експертів-психологів та лінгвістів.

Його вирішення дозволить надати вагомі аргументи та факти українському правосуддю для покарання осіб, які ведуть підривному діяльність проти народу України шляхом здійснення інформаційної експансії з використанням технологій інформаційно-психологічного впливу, забезпечить протидію ворогу у здійсненні діяльності на шкоду інформаційній безпеці держави.

Шляхами вдосконалення діяльності експертів із зазначеної проблематики є обмін досвідом шляхом участі у роботі відповідних секцій, семінарів, узагальнення досвіду експертних установ, підготовка та видання методичних матеріалів за визначеною проблематикою.

Перелік посилань

References

1. Murphy, M. N. (2016). Understanding Russia's Concept for Total War in Europe. The Heritage Foundation.
2. Андрущенко Т. В., Зеленін В. В. Психологія політичної пропаганди. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2021. 89 с.
3. Варюхін В. О., Замаруєва І. В., Рось А. О. Глосарій з предметних галузей «Інформаційна війна», «Інформаційна безпека» та «Інформаційна боротьба». *Труди НАОУ*. 2000. № 20. С. 111—121.
4. Г'юстон Ф., Флойд М., Карнісеро С., Теннант Д. Анатомія брехні: колишні офіцери ЦРУ навчають вас виявляти обман. Харків : Vivat, 2019. 208 с.
5. Іваницька Б. Основні методи пропаганди в російському інтернет-ЗМІ pravda.ru. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Журналістські науки. 2018. № 896. С. 54—58.
6. Кара-Мурза С. Г. Маніпуляція свідомістю : навч. посіб. Вид. 2-ге. Київ : Оріони, 2006. 528 с.
7. Нарис теорії і практики інформаційно-психологічних операцій : навч. посіб. / Дзюба М., Жарков Я., Ольховой І., Онищук М., за заг. ред. В. Балабіна. Київ : ВІТІ НТУУ «КПІ», 2006. 471 с.
8. Померанцев П. Це не пропаганда. Подорож на війну проти реальності. Київ : Yakaboo Publishing, 2020. 288 с.
9. Почепцов Г. Токсичний інфопростір. Як зберегти ясність мислення і свободу дії. Харків : Vivat, 2022. 384 с.
10. Російська агресія проти України: правда і вигадки, причини і наслідки / П. П. Гай-Нижник (керівник проекту, упоряд. і наук. ред.). Київ : МП Леся, 2018. 435 с.
- Andrushchenko, T. V., Zelenin, V. V. (2021). Psychology of political propaganda. Kyiv : NPU named after M. P. Dragomanov. 89 p. [in Ukrainian].
- Varyukhin, V. O., Zamaruyeva, I. V., Ros, A. O. (2000). Glossary of subject areas «Information war», «Information security» and «Information struggle». *Proceedings NAOU/* № 20. Pp. 111—121 [in Ukrainian].
- Huston, F., Floyd, M., Carnicero, S., Tennant, D. (2019). Anatomy of a lie: Ex-CIA officers teach you how to detect deception. Kharkiv : Vivat. 208 p. [in Ukrainian].
- Ivanytska, B. (2018). The main methods of propaganda in the Russian internet media pravda.ru. *Bulletin of the Lviv Polytechnic National University. Series: Journalistic sciences*. No. 896. Pp. 54—58 [in Ukrainian].
- Kara-Murza, S. G. (2006). Manipulation of consciousness : Tutorial. The second ed. Kyiv : Orioni. 528 p. [in Ukrainian].
- Essay on the theory and practice of information-psychological operations: Study guide / Dzyuba M., Zharkov Y., Olkhovoi I., Onyshchuk M., general edition by V. Balabin. Kyiv : MITI NTUU «KPI». 471 p. [in Ukrainian].
- Pomerantsev, P. (2020). This is not propaganda. A journey to war against reality. Kyiv : Yakaboo Publishing. 288 p. [in Ukrainian].
- Pocheptsov, H. (2022). Toxic information space. How to maintain clarity of thinking and freedom of action. Kharkiv : Vivat. 384 p. [in Ukrainian].
- Russian aggression against Ukraine: truth and fiction, causes and consequences (2018) / P. P. Gai-Nizhnyk (project manager, editor and scientific editor). Kyiv : MP Lesya. 435 p. [in Ukrainian].

11. Семен Н. Ф. Російські інтернет-ресурси як чинник інформаційної війни проти України : дис. ... канд. наук із соц. комун. Дніпро, 2018. 260 с. Semen, N. F. (2018). Russian Internet resources as a factor in the information war against Ukraine : thesis. Ph.D. of social sciences commun. Dnipro. 260 p. [in Ukrainian].
12. Юськів Х. Наративи російської пропаганди в Україні. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2020. Вип. 30. С. 226—232. Yuskiv, H. (2020). Narratives of Russian propaganda in Ukraine. *Bulletin of Lviv University. Philosopher-political scientist series. studio*. Iss. 30. Pp. 226—232 [in Ukrainian].

Identification of signs of the use of manipulative technologies in the speech activity of the persons under examination in forensic psychological and linguistic examinations in criminal proceedings for crimes against the foundations of national security
E. Lytvynenko, A. Stromylo

In the article, the authors consider the problem of determining the signs of the use of manipulative technologies in the speech activity of sub-experts, against whom criminal proceedings have been opened on charges of crimes against the foundations of national security and war propaganda in the context of Russian aggression against the state of Ukraine. It is concluded that determining the signs of the use of manipulative technologies in the speech activities of persons against whom criminal proceedings have been opened on charges of crimes against the foundations of national security and propaganda of war in the context of Russian aggression against the state of Ukraine is an important and difficult task for experts — psychologists and linguists. Its solution will make it possible to provide weighty arguments and facts to Ukrainian justice to punish persons who conduct subversive activities against the people of Ukraine through information expansion using technologies of information and psychological influence, and will ensure counteraction to the enemy in carrying out activities to the detriment of the information security of the state. Ways to improve the activities of experts on this issue are the exchange of experience through participation in the work of relevant sections, seminars, generalization of the experience of expert institutions, preparation and publication of methodological materials on certain issues.

Keywords: forensic psychological and linguistic examination; information security; manipulation; manipulative technologies; information activity; propaganda; glorification of the aggressor.

⇒ Литвиненко, Е. С., Стромило, А. П. (2024). Визначення ознак використання маніпулятивних технологій у мовленнєвій діяльності підекспертних осіб у судових психолого-лінгвістичних експертизах у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти основ національної безпеки. *Криміналістика і судова експертиза*. Вип. 69. С. 679—689. DOI: 10.33994/kndise.2024.69.60.